

AKO 13

AKDENİZ OPERA ve BALE KULÜBÜ KÜLTÜR - SANAT DERGİSİ / 1

Dünya
sahnelerinden:
Timurlenk

Nevit Kodallı ile
bir "Ebru"

Hoş bir sohbet:
Yaşar Esgin

Günümüz uyarlanması ile
"Yarasa Opereti"

dünya sahnelerinden

Georg Frederic Handel (1685-1759)

TİMURLENK (TAMERLANO) OPERASI LOS ANGELES'TE

(Kasım, 2009)

Ömer Eğecioğlu (Santa Barbara, CA, ABD)

Los Angeles Opera'nın 1964'ten beri evi olan Dorothy Chandler Pavillion

2009'un Kasım ayında Los Angeles Opera'nın ilk kez sahneye koyduğu Tamerlano'nun premierine gitme şansım oldu. Beyazid rolünde ünlü tenor Plácido Domingo vardı. Domingo 2000 sezonundan bu yana aynı zamanda Los Angeles Opera'nın genel direktörlüğünü de sürdürüyor.

Tenor Plácido Domingo sadece sahneye çıkması ile bile yarattığı atmosfer ile anında operanın odak noktası olduğu gibi diğer karakterleri de sanki bir miknatis gibi bir araya getirip tutan bir güç yaratıyordu. 69 yaşındaki bu usta tenorun söylemediği başrol herhalde yoktur. Hatta artık bariton olarak söylediği birkaç opera da var: Verdi'nin Simon Boccanegra'sı gibi. İnsan normal olarak biraz endişelenip "Acaba bu yaşta da sesi iyi midir?" diye düşünmekten kendini alamıyor. Ben Andrés Segovia'nın son senelerinde bir dinletisine gitmiştim, pek kulağımda olan genç Andrés Segovia gibi çalmadığı için hayal kırıklığına uğradığımı söylemeliyim. Ama böyle bir hayal kırıklığına uğramak bir yana, Domingo tek kelimeyle muhteşem. Kendisini Beyazid rolünde dinlemek, hatta sadece 3. perdenin sonundaki intihar sahnesindeki performansını dinlemek için bile bu operaya gitmeye değerdi. Handel'in müziği bu intihar sahnesinde müthiş bir trajik güce erişiyor. Beyazid son nefesini verirken orkestra yavaş yavaş kaybolan nabzını taklit eden tekrarlı notalarla ölümünü dile getiriyor. Özet olarak Timurlenk'in Los Angeles premierinde hem Handel'in müziği hem de müziğin icrası

muhteşemdi.

LA Opera'nın Timurlenk artist kadrosu şöyleydi :

Timurlenk, Bejun Mehta (kontrtenor),
Beyazid, Plácido Domingo (tenor),
Asteria, Sarah Coburn (soprano),
Andronico, Patricia Bardon (mezo soprano),
Irene, Jennifer Holloway (mezo soprano),
Leone, Ryan McKinny (bas bariton).
Tamerlano'da dikkati çeken özellikle minör anahtarlarda yazılmış olan aryalanın çokluğu.

1. perdede Timurlenk'in çekici aryaları "Vuò dar pace" ve "Dammi pace", Andronico'nun aşk şarkısı "Bella Astria", Asteria'nın "S'ei non mi vuol amar", ve bu perdenin sonunda Andronico'nun harika aryası "Benche mi sprezzi" yer alıyor. 2. perdede Irene'nin hisli "Par che mi nasca seno", Andronico'nun gösterişli aryası "Piu d'una Tigre altero" ve Beyazid'in aryası "No, no il tuo sdegn mi placò" çok güzeldi. Operanın 3. perdesi Asteria'nın harika aryası "Cor di Padre" ile başlıyor. Timurlenk'in ses hünerini gerçekten gösterme fırsatını bulduğu arya "A dispetto d'un volto ingrato" ile devam ediyor. Asteria ve Andronico'nun söylediği duet "Vivo in te mio caro bene" Asteria'nın acıklı aryası "Folle sei" ve perdenin sonunda da Beyazid'in aryası "Figlia mia" var.

LA Opera orkestrası modern enstrümanlarla

çalışıyordu. Kemanlar Dorothy Chandler Pavillion'un büyüklüğü gözönüne alınarak takviye edilmiş, iki harpsikorda ek olarak theorbo olarak bilinen iki dev lavta eklenmişti. Orkestra ve orkestra şefi William Lacey çok başarılı, salonda balkona kadar gelen müzik pınl pınlı.

LA Opera'nın Timurlenk'inde Plácido Domingo ve müzik mükemmeldi ama herşey de mükemmeldi diyemeyeceğim. Herhalde post - modern opera anlayışının sonucu olsa gerek, direktör Chas Rader - Shieber'in aklına Timurlenk ve Beyazid'i zaman ve mekan değişiklikleri ile Kafkamsı bir yere taşımak gelmiş. Evet, Beyazid ve Asteria'nın giysilerinin Topkapı müzesinde sergilenen Osmanlı kaftanlarından bir farkı yoktu ama Timurlenk ve diğer bütün karakterler siyah elbise ve kravat ile 20. yüzyıl giysileri ile donanmışlardı! Neden mi? Bunu ancak tahmin edebilirim: herhalde 21. yüzyıl dinleyicisi için ilginç olsun diye, bir de direktörün ne kadar "vision" sahibi birisi olduğunu görelim diye olacak. Bana kalsa bu operaya 15. yüzyıl dekoru çok daha fazla yakışırdı. Timurlenk'in zulmünü anlamamız için biraz tarih bilgisi ve Handel yeterli, ek olarak nazileri, Kafka'yı falan katmak gerekmiyor. İzah edeyim.

Birinci perdede karşımıza çıkan dekor üçgen bir yer planı üzerine kurulmuştu. Yer yalın siyah parlak bir materyalle kaplı, galiba muşamba, belki de marley - arka duvarda iki kapı, sağ arkada portatif poker masalarını andıran bir masa, ve iki tane katlanabilir cinsten metal iskemle. Sahnenin solunda yerlere atılmış, bazılarının sayfaları cildinden ayrılmış durumda bir yığın kitap. Sol arkada yerde bir mahzen girişinin kan kırmızı ışıkla aydınlatılmış yeraltına doğru açılan birkaç basamağı. Herhalde, diyoruz, Beyazid yeraltında bu zindanda olmalı. Sağ tarafımızda dışarıya açılıyor gibi görünen, ne zaman açılrsa sahneyi parlak bir ışığa boğan bir kapı daha. Bir de bizim mahalle bekçilerinin eskiden giydikleri kaba kahverengi kalın kumaştan yapılmış üniformalara benzeyen giysileri ile yan bekiği yan nazi subayı görünümüne birkaç asker.

İkinci perdede arkadaki duvar, kitaplar, poker masası ve mahzen yolu kaybolmuştu ama bunun yerine bir uçtan bir uca arka arkasını seyirciye dönmüş duran bu sefer sayıları bir düzineye çıkmış bekiği - nazi yer alıyordu. Sahnenin ortasına yerleştirilmiş tekerlekli

karyola şeklindeki platformu görünce bir an ikinci bir perdede Timurlenk ile Beyazid arası bir boks maçının yer alıp almayacağı – her ne kadar mantık dışı bir düşünce olsa da post-modern’de herşey mümkün diyerek – aklıma gelmedi değil. Neyse ki platformun üzerine bir zaman sonra taşınan iki koltuk, burasının Timurlenk ve eşi yapmak istediği Asteria’nın tahtı olarak kullanılacağını belirtti de rahat ettim.

Üçüncü perdede bekçi - nazilerin sayısı azalmış, yerleri de değişmişti. Bu sefer de sahnenin geri planında dışçı koltuğunu andıran bir alet görünce – mantıksız ama elimde değil – bilmem görmüşmüsünüzdür – The Little Shop of Horrors adlı, hani sinema adaptasyonunda Jack Nicholson’un çılgın dışçıyı oynadığı oyun var ya – o geldi. Acaba aşın sürrealist de olsa, bu operaya efekt olsun diye katılıp katılmamış olacağını düşündüm. Neyse ki bunda da yanılmışım. Sonradan bu koltuğun derin bir varoluşsal anlamı olmayan alelade bir koltuk olduğu ortaya çıktı. Kısacası LA Opera’nın Tamerlano’su sahneye konuluşundaki tuhaflıklar nedeni ile değil de bu tuhaflıklara rağmen güzeldi.

Tamerlano’yu bütün Handel hatta bütün opera severlere tavsiye ederim. Piyasada bildiğim kadıyla sadece tek bir kaydı var, Orchestra of Patras, George Pertou yönetiminde, Timurlenk’i kontrtenor Nicholas Spanos, Beyazid’i ise bariton Tassis Christoyannis seslendiriyor. 3 CD’lik bu kayıt periyod enstrümanlarla çalınıyor.

Tenor Plácido Domingo, Handel’in Tamerlano’sunda (Timurlenk) Yıldırım Beyazid rolünde. Los Angeles Opera, Kasım 2009

Bu topluluğun genel ses kalitesi LA Opera’nın icrasına erişecek bir düzeyde değil, ama yine de edinmeye değer. Halkın nabzına göre şerbet vermeyi bilen, pratik, aynı zamanda da toplulun müzik zevkini yazdığı kaliteli yapıtlarla sürekli yönlendirip yükseltebilen, aralarında sopranolar, tenorler ve kontrtenorler olmak üzere zamanın en ünlü sanatçıları ile birlikte çalışmış bir usta Handel. Kendisi Londra’da

yaşayan, İtalyan operaları yazan bir Alman olarak herhalde zamanının en kozmopolitan bestecilerindendi. Üstelik büyük besteciler arasında da Handel gibi zengin olarak ölmüş çok sayıda isim de yok.

Handel’in 1704 - 1741 arasında yazdığı 41 operadan günümüze gelmiş olanların sayısı 39. Bu operalarının büyük bir kısmı saray aristokratları değil de Londra dinleyicisi için bestelenmiş; çoğunun icra edildiği yer de Handel’in Londra’daki ekmek kapısı, Haymarket’teki King’s Theatre.

Handel’in 1724’te bestelediği Timurlenk 1402 yılında Bursa’da geçiyor. Osmanlı’nın yenilgisiyle sonuçlanan Ankara muharebesinden sonra Timurlenk’e esir düşen Yıldırım Beyazid’in dramını konu alan operada kimine göre yüzüğündeki zehiri içerek intihar eden Beyazid asalet, şeref, gurur gibi duyguların sembolü, Timurlenk ise aşın zalim bir hükümdar olarak gösteriliyor. Osmanlı’nın batı tarafından pozitif bir ışıkta gösterildiği tek opera bu değil elbette, örneğin Mozart’ın Saraydan Kız Kaçırma’sındaki Selim Paşa da böyle bir karakter.

Timurlenk’deki karakterler ve 31 Ekim 1724 tarihinde King’s Theatre’daki ilk icrasında rol alanlar şöyle:

Timurlenk, Tatar hükümdarı, A. Pacini (alto kastrat), Beyazid, Türk Sultanı, Timurlenk’e esir, F. Borosini (tenor), Asteria, Beyazid’in kızı, Andronico’ya aşık, F. Cuzzoni (soprano), Andronico, Yunan prens, Timurlenk’in arkadaşı, Senesino (mezo soprano kastrat), Irene, Trabzon prensesi, Timurlenk’in sözlüsü, A. Dotti (konralto), Leone, Irene’nin arkadaşı, G. Boschi (baş). Beyazid rolü zamanın ünlü tenoru Borosini için yazılmış. İlk önemli tenor rolünü operaya kazandıran opera olarak da biliniyor Timurlenk. Timurlenk’de iki tane kastrat var: kötü adam Timurlenk ve Andronico. Timurlenk işkencesini tehditlerle yapan bir zalim bir imparator, Andronico ise Timurlenk’e sadakati ve Asteria’ya olan aşkı arasında kalmış sempatik sayılabilecek bir karakter. Bugünkü dinleyiciler için kahramanların, generallerin, hatta Jül Sezar, Büyük İskender gibi rollerin kastratlara verilmiş olması kolay anlaşılır birşey değil. Ama kastratlar Handel’in zamanında halk tarafından sevilen sanatçılardı. Handel halkı operaya çekebilmek için baş rollerini hünerli kastratlar için yazmaktan çekinmedi. Bunun ne kadar etkili olabileceğini Tamerlano’nun 3. perdesinde Timurlenk’in aryası “A dispetto d’un volto ingrato” biraz olsun açıklıyor sanırım. Handel’in kullandığı libretto orijinalini Agostino Piovene’nin yazdığı ama adaptasyonu Nicola Haym tarafından yapılmış olan Tamerlano, Tragedia per Musica. Operanın bütünü, 3-21 Temmuz 1724 tarihleri arasında, Handel’in diğer iki

operası Jül Sezar Mısır’da ve Rodelinda arasında sadece 3 haftada bestelenmiş. Handel’in operaya sonradan yaptığı birkaç değişiklik de olmuş. Örneğin orijinal şeklinde sahne arkasında

yer alan Beyazid’in intiharı, sonraki şekilde sahneye taşınmış. Handel aynı zamanda Timurlenk ve Irene’nin intihar sahnesinden sonra söylediği bir dueti de çıkararak, operayı Beyazid’in intiharından sonra kısa bir toparlama ile bitirmiş. Bunun nedeni operanın hem öykü hemde müzik olarak doruk noktasının Beyazid’in intihar sahnesi olması ve bu sahnenin arkasından gelecek ne olursa olsun yaratacağı boşluk. Handel sadece büyük bir besteci değil, aynı zamanda da dramatik anlayışı, çağının çok ilerisinde olan bir sahne ustası.

Kaynakça

- 1- George Frederic Handel, Tamerlano, Drama per musica in tre atti, HWV18, Klavierauszug, Bärenreiter, Kassel, 2001.
- 2- Winton Dean, Handel and the Opera Seria, University of California Press, Berkeley, 1969.
- 3- LA Opera Performances Magazine, Los Angeles, Kasım 2009.

TIMURLENK OPERASININ KONUSU

1. Perde:

Timurlenk tarafından yenilip esir alınmış olan Beyazıd, Timur'un Yunanlı dostu Andronico'ya esir yaşamaktansa ölmeyi yeğlediğini söyler. Andronico ile Beyazıd'ın kızı Asteria birbirlerine aşık olmuşlardır. Bundan haberi olmayan Timurlenk, Asteria ile kendisi evlenmek ister ve bunu ayarlaması için Andronico'yu Beyazıd'a gönderir. Karşılığında Beyazıd'ı serbest bırakacaktır Andronico'ya da bir krallık ve kendi sözlüsü Irene'yi verecektir. Beyazıd Timurlenk'in teklifini hiddetle geri çevirir. Asteria Andronico'nun kendisine ihanet ettiğini düşünmektedir. Bu arada Timurlenk'in sözlüsü olan Trabzon prensesi Irene Bursa'ya gelir. Andronico'nun tavsiyesi ile olan biteni kendi başına değerlendirebilmek için Irene'nin elçisi kılığında girer.

2. Perde:

Asteria Timurlenk'in eşi olmaya gönüllü görünmektedir. Andronico Asteria'ya aşkı uğruna gerekirse Timurlenk'e ihanet etmeye hazır olduğunu söyler ama Asteria'ya göre bunun için artık çok geçtir. Timurlenk Asteria'yı tahtına doğru götürürken Beyazıd kızının ihanetine öfkelenerek onu evlatlıktan reddeder. Beyazıd'ın gururunu kırmak isteyen Timurlenk, onu basamak olarak kullanarak tahtına çıkar. Bu sırada Asteria sakladığı

hançeri yere atarak asıl amacının Timurlenk'i öldürmek olduğunu söyler. Timurlenk baba kızı ölümle tehdit eder, ama onlar aynı tarafta olmaktan mutludurlar.

3. Perde:

Timurlenk'in Asteria'ya çektirebileceği acıyı düşünen Beyazıd kızı ile bir ölüm paktı yapar. İşkence tehlikesi altında kaldığı anda Asteria kendini öldürecek, bunun arkasından da Beyazıd intihar edecektir. Timurlenk hala Asteria ile beraber olmak istemektedir. Asteria ve Andronico Timurlenk'e aşklarını anlatırlar. Aldıkları cevap Asteria'nın bir hizmetçi gibi kullanılacağı ve bir köle ile evlendirileceğidir. Asteria elindeki zehiri Timurlenk'in kadehine koyar. Ama bunu gören Irene Timur'u ikaz eder. Timur Asteria'ya elindeki kadehi ya babasına ya da sevgilisine içirmesi gerektiğini söyler. Asteria zehirli kadehtekini kendisi içmek isterse de bu Andronico tarafından önlenir. Timur Asteria'yı kölelerin arasına atmaya karar verir. Bunu görmeğe tahammül edemeyen Beyazıd Timurlenk tarafından aşağılanacağına intihar eder. Böylece Timurlenk'in bir Osmanlı Sultanını küçük düşüremeyeceğini göstermiştir.

